

ANALÝZA STUDENTSKÝCH PRAXÍ A DOBROVOLNICKÉHO TLUMOČENÍ NA ÚSTAVU TRANSLATOLOGIE FF UK

VERONIKA TRUSOVÁ

ABSTRACT

Analysis of students' internships and volunteer interpretation at the Institute of Translatology, Faculty of Arts, Charles University

The article analyses student interpreting internships and voluntary interpreting between 1990 and 2018, focusing on Charles University's Institute of Translation Studies. The introductory portion focuses on the lack of theoretical literature devoted to this topic. The empirical section contains a statistical analysis of the data on the internships held between 1990 and 2018, which was extracted from 2,190 reports written by 618 students, as well as an analysis of students' comments regarding their internships. The article examines the trends in the field of student interpreting internships, their chronological evolution, and the personal opinions of participating students.

Key words: interpreting, translation and interpreting studies, student internship, curriculum, EMCI Consortium

Teoretická východiska výzkumu

Většina akademických oborů od svých studentů vyžaduje, aby studované teoretické poznatky aplikovali v praxi, ideálně ještě v době vlastního studia.¹ Studenti pedagogiky vyrážejí do škol, studenti medicíny do laboratoří a posléze do nemocnic a studenti práv často vypomáhají v advokátních kancelářích či u soudů. Pro výkon některých povolání, jako je například lékařství, je praxe považována dokonce za nezbytně nutnou (Mitrová 2010: 11). Oblast studentských tlumočnických praxí je ovšem v současné době jen málo prozkoumaná, ačkoli velká část tlumočnických škol od svých studentů praxi vyžaduje, nebo ji alespoň nabízí v rámci volitelných předmětů. Tento článek je založený na autorčině diplomové práci, která zkoumá přes dva tisíce zpráv o praxi sepsaných studenty magisterského studijního oboru tlumočnictví na Ústavu translatologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (ÚTRL) mezi lety 1990 a 2018, a to jak v podobě tištěné, tak elektronické.

¹ V tomto článku budeme používat generické maskulinum „studenti“ pro souhrn studentek a studentů.

Studentskou praxi definujeme jako vstup studenta na pracovní trh ještě v době studia. I přesto, že je tlumočnictví obor silně ukotvený v praxi, je velmi náročné nalézt teoretické práce, které by se problematice tlumočnických praxí věnovaly. Naprostá většina škol vyžaduje alespoň nějakou formu praxe v tlumočení na pracovním trhu, ač se podmínky v jednotlivých institucích značně liší. Výzkum v této oblasti ztěžuje i mírně dogmatický přístup některých badatelů k tomu, že by studenti neměli vstupovat na pracovní trh dříve, než absolvují. Řada teoretiků však vyznává takový přístup k výuce tlumočení, který by měl praxe podporovat. Například Kurzová (2002: 66) říká, že se vzdělávání tlumočnicků musí přizpůsobovat realitě pracovního trhu a že by se školy měly naučit tento vývoj následovat, pokud mají být schopné reagovat na poptávku trhu po tlumočnících. Gile (2009: 7) dále uvádí, že profesionální tlumočníci se zkušenostmi z praxe chápou některé koncepty lépe a snáze než studenti, kteří mají zkušenosti pouze z výuky. Žádný z těchto teoretiků se ovšem ve svých dílech nevyjadřuje přímo k možnosti studentských praxí. Problematická tedy není ani tak existence literatury odmítající studentské praxe, jako spíše absence literatury, která by je podporovala.

Jednou z překážek pro tento typ praxí je otázka kvalitního výkonu tlumočnicka. Ze shrnutí většiny doporučení profesních organizací vyplývá, že je tlumočnick povinen vždy odvést co možná nejkvalitnější výkon v dané situaci a za daných podmínek. Zdá se samozřejmé, že student nikdy nemůže odvést výkon stejně profesionální jako zkušený tlumočnick. Je třeba si ovšem uvědomit, že i profesní zkušenost lze odstupňovat a že ani absolvent s roční zkušeností pravděpodobně nepodá totožný výkon jako tlumočnick praktikující již dvacet let, a to i přesto, že má veškeré studium za sebou. Pokud bychom tedy podlešli falešné logice, podle které kvalitní výkon předvede pouze ten nejzkušenější tlumočnick, nemohl by na trhu práce tlumočit téměř nikdo. Dále je třeba se při hledání odpovědi vrátit k samotné definici kvality tlumočení. Většina pokusů o definici kvality se shoduje na tom, že kvalitní tlumočení by mělo:

- být obsahově věrné a přesné;
- být jazykově adekvátní;
- mít na posluchače stejný účinek, jaký zamýšlel řečník (např. Déjean le Féal 1990, Moser-Mercer 1996).

Probíhá-li výuka tlumočení daného studenta dle stanoveného kurikula, není důvod, proč by nemohl v druhé polovině magisterského studia (tedy ve fázi studia, kdy je praxe po studentech zpravidla požadována) tyto požadavky na kvalitu splnit, pokud tlumočí zakázku adekvátní jeho schopnostem. Adekvátnost jednotlivých tlumočnických akcí pak mohou posoudit vyučující, kteří v drtivé většině případů pomáhají zakázky vyhodnotit a často i zprostředkovat. Například v rámci ÚTRL si některé praxe studenti shánějí sami, jiné jim zprostředkovávají jejich vyučující, a to zpravidla v návaznosti na aktuální poptávku na trhu. Tento přístup k praxím platí pro ÚTRL, ale také pro řadu dalších tlumočnických škol (Trusová 2021).²

² V rámci diplomového výzkumu na ÚTRL proběhlo srovnávání a analýza konkrétních pravidel a podmínek studentských praxí na FF UK a na řadě dalších evropských tlumočnických škol se zaměřením na instituce EMCI konsorcia. Detaily a podmínky praxí na ÚTRL stejně jako na dalších zpracovávaných školách lze najít zde: Trusová, Veronika (2021) *Analýza odborných tlumočnických praxí studentů magisterského oboru tlumočnictví na Ústavu translátologie FF UK, Praha: Univerzita Karlova.*

Další etickou otázkou je pak problematika finančního ohodnocení studentských praxí. Z praktického výzkumu je zřejmé, že studenti v mnoha případech tlumočí přímo pro neziskový sektor či akce neziskového charakteru výměnou za potvrzení o praxi, a to jak v českém, tak v zahraničním prostředí. Proti tomuto typu praxe jsou málokdy vznášeny námitky. Studenti ovšem často absolvují své praxe i v sektoru soukromém, kde naráží na etické problémy. Na jedné straně tak stojí názory, podle kterých by měla být studentská práce ohodnocena nižší částkou, protože je méně kvalitní, na druhé straně se hovoří o tom, že takové řešení vede k narušování konkurence na trhu, jelikož někteří zaměstnavatelé dávají přednost studentům, kteří jsou levnější (Novotná 2013). K takové praxi dochází například na sociálních sítích, kde zaměstnavatelé (obvykle jednotlivci či firmy z jiných oborů než jazykových, nikoli jazykové agentury) prezentují nabídky pod tržním cenovým průměrem, které etablovaní tlumočníci z důvodu nízké ceny nepřijmou, ale studenti, kterým méně záleží na odměně a více na tom, zda splní počet praxí potřebných k zápočtu. Ač se může debata o cenotvorbě v tlumočení zdát neakademickou, schopnost přiměřeně ohodnotit svoji práci patří mezi základní tlumočnické kompetence a vyučující, kteří jsou obvykle i aktivní tlumočníci, jsou ti nejkvalifikovanější k tomu, aby studentům s touto ošemetnou stránkou výkonu tlumočnické činnosti poradili.

Vyjádření profesních organizací

Jednota tlumočnicků a překladatelů (JTP) se k problematice praxí realizovaných na ÚTRL vyjadřuje následovně: *„Je důležité, aby studium tlumočnictví nebylo odtržené od reality, tím spíše, že se situace na trhu jazykových služeb v současné době tak rychle vyvíjí. Proto JTP považuje za smysluplné a logické, že praxe pro budoucí tlumočníky se v ÚTRL realizují, že se navíc požadují jako povinná součást studia. Pokud jde o jejich formu, považujeme ji za vhodnou a vyváženou. Výuka tlumočení v ÚTRL se na českém trhu těší vynikající pověsti a absolventi tohoto oboru většinou dělají ústavu dobré jméno. Jsme přesvědčeni o tom, že na těchto úspěších se značnou měrou podílí právě okolnost, že absolventi přicházejí do praxe již s nemalou zkušeností, kterou získali právě během studia a daných praxí.“³*

Metodologie a hypotézy

Cílem výzkumu bylo vytvořit všeobecný přehled o stavu praxí na ÚTRL a o jejich vývoji v průběhu posledních téměř třiceti let, kdy v českém prostředí docházelo k řadě historických, kulturních a společenských zvrátů. Předpokládali jsme, že:

- historický, politický a společenský vývoj v České republice se projevuje na skladbě tlumočnických praxí, respektive že tento vývoj praxe kopírují;
- studenti se během plnění tlumočnických zakázek setkávají s podobnými fenomény jako jejich kolegové.

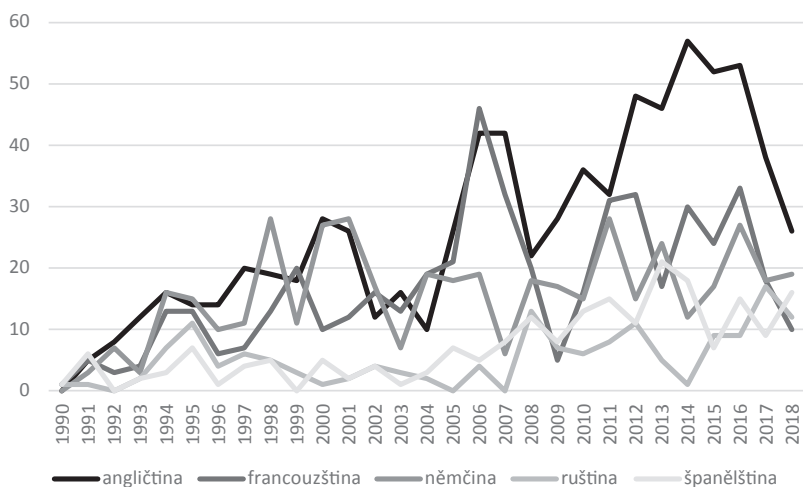
³ E-mailová komunikace s JTP [online], 9. 6. 2021, jtp@jtpunion.org.

Studenti pro splnění zápočtu a získání kreditů za předmět *Odborná praxe* sepisují a odevzdávají po absolvování praxe *zprávu o praxi* garantovi předmětu, který zprávy dále archivuje (Trusová 2021). Analyzovali jsme celkem 2 190 jednotlivých zpráv od 618 studentů. Zpráva o praxi ovšem nemá žádnou pevnou podobu či formát, a tak se informace získané od jednotlivých studentů mohou do značné míry lišit. Data bylo následně nutné klasifikovat a statisticky zpracovat. Pohlíželi jsme na ně ze dvou různých poloh: z hlediska chronologie a z hlediska jazyka praxe. U všech kategorií nás zajímala zaprvé hodnota absolutní a následně analýza ve vztahu k jiným kategoriím.

Výsledky výzkumu

Jazyk praxe

Více než třetina (793) všech zkoumaných praxí se týkala angličtiny. Tento údaj není nijak překvapivý, jelikož angličtina již dlouhá desetiletí slouží jako lingua franca mezinárodní komunikace. Téměř polovina (264) ze zkoumaných 619 studentů uvedla, že má angličtinu ve své jazykové kombinaci, ať již společně s druhým cizím jazykem, či s angličtinou na oboru překladatelství. Je také pravděpodobné, že její popularita u studentů stoupla i po roce 1989, kdy již ruština nebyla nadále povinnou součástí jazykové kombinace. Mezi lety 1990 a 2018 také počet praxí z angličtiny narostl nejvíce ze všech studovaných jazyků. Do přelomu tisíciletí rostl počet anglických praxí víceméně stabilně, významný nárůst ovšem můžeme pozorovat po roce 2004, zřejmě v souvislosti s přijetím ČR do EU. V roce 2004 evidujeme 10 praxí, v roce 2005 již 26 a v letech 2006 a 2007 dokonce 42. V následujících letech počet nikdy neklesl pod 20 a nejvyšší hodnoty pak dosáhl v roce 2014 s 57 praxemi. K nejprudšímu propadu pak dochází v roce 2009, což je pravděpodobně následkem finanční krize v roce 2008.

Graf 1: Výskyt jednotlivých jazyků v letech 1990–2018

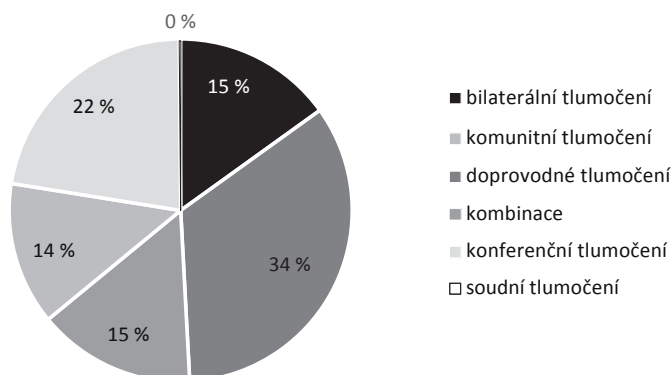
O druhé místo se podělily francouzština (497) a němčina (486). Francouzština do značné míry kopíruje růsty i propady angličtiny, počet praxí prudce stoupá po roce 2004, tedy po vstupu ČR do EU, a k mírnému růstu dochází také v období vyvrcholení uprchlické krize. I v případě francouzštiny došlo po finanční krizi k propadu, tentokrát nejvýznamnějšímu, s pouhými 5 praxemi v roce 2009. Němčina tyto trendy kopíruje v menší míře a například vstup do EU ani finanční krize počet praxí z německého jazyka nijak výrazně neovlivnily.

Praxe z ruštiny a španělštiny se pak pohybují okolo 200, přičemž ruština překročila počet 10 praxí za rok pouze ve čtyřech letech, a to konkrétně 2008, 2012, 2017 a 2018. Španělských praxí se konalo o něco více a nejvyššího bodu pak španělština dosáhla v roce 2013 s 21 praxemi.

Typy a druhy tlumočení

Dále jsme zkoumali poměr tlumočení konsekutivního a simultánního a kterým druhům tlumočení se studenti během praxí věnovali nejvíce. Rozlišujeme tlumočení bilaterální, doprovodné, komunitní, konferenční a tlumočení soudní.

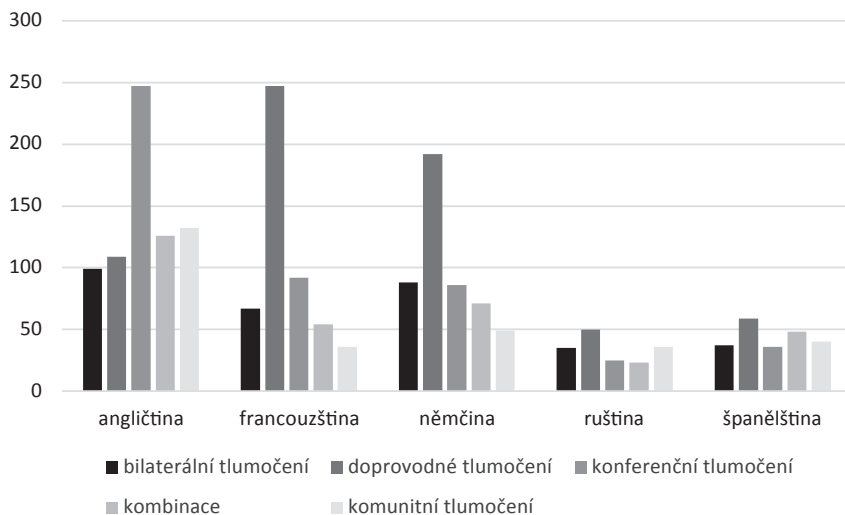
Studenti ve zkoumaném období tlumočili konsekutivně i simultánně, ale v některých případech využili i oba typy tlumočení v rámci jedné zakázky. Z grafu zřetelně vyplývá, že více než tři čtvrtiny (77 %) objemu praxí tvořilo tlumočení konsekutivní. Studenti ÚTRL se začínají simultánnímu tlumočení věnovat až ve druhém semestru prvního ročníku magisterského studia a kompetence k jeho vykonávání v praxi získávají až v druhé polovině druhého ročníku. Mezi druhy tlumočení převažuje tlumočení doprovodné se 34 %. Studenti mají tendenci mu dávat přednost před tlumočením konferenčním či bilaterálním, protože existuje domněnka, že je tlumočení doprovodné méně náročné na tlumočnické schopnosti (ačkoli to pochopitelně není pravidlem). Řada jazykově vybavených studentů také při studiu pracuje v cestovním ruchu jako průvodci či delegáti, kde je doprovodné tlumočení častou součástí jejich práce (Novotná 2013: 81). Doprovodné tlumočení je ale také častou součástí tlumočnických zakázek, které jsou primárně založené na jiném druhu tlumočení.

Graf 2: Výskyt jednotlivých jazyků v letech 1990–2018

Poměr konferenčního tlumočení byl v posledních třiceti letech vyšší než poměr tlumočení komunitního. Komunitní tlumočení potřebují nejčastěji neziskové organizace, které nenabízejí finanční ohodnocení, takže přitahuje především studenty, a to více než tlumočení konferenční, které je považováno za „vysokoprofilové“. Možných vysvětlení je více. V oblasti komunitního tlumočení profesionálního (či studujícího) tlumočnicka často nahrazují příbuzní, známý klienta či jiní členové komunity, a tlumočnicka tak není třeba poptávat. Dále je třeba zdůraznit, že komunitní tlumočení bylo jako předmět akreditováno až v roce 2010 a užití spolupráce s neziskovými organizacemi byla tedy navázána až později.

Nejméně zastoupenou kategorií je tlumočení soudní (například na policii, při výslechu apod.), které nedosáhlo ani jednoho procenta. Soudním tlumočnickem se lze stát až po absolvování studia a po prokázání tlumočnické praxe⁴, není tedy příliš časté, že by studenti byli soudními tlumočníky. Student se však může dostat do situace, kdy je jmenován soudním tlumočnickem ad hoc, například z nedostatku tlumočnicků ve studentově pracovním jazyce.

Graf 3: Druhy tlumočení v jazycích

Studenti se dále věnovali i dalším tlumočnickým disciplínám, jako je tlumočení z listu, šušotáž, tlumočení po telefonu či pilotáž (ať už byli sami pilotní kabinou, nebo jejího tlumočení využívali). Ze zpráv o praxi vyplývá, že šušotáž využilo během své praxe celkem 148 studentů, po telefonu tlumočilo 25 studentů, z listu tlumočilo 14 studentů a s pilotáží jich pracovalo 7.

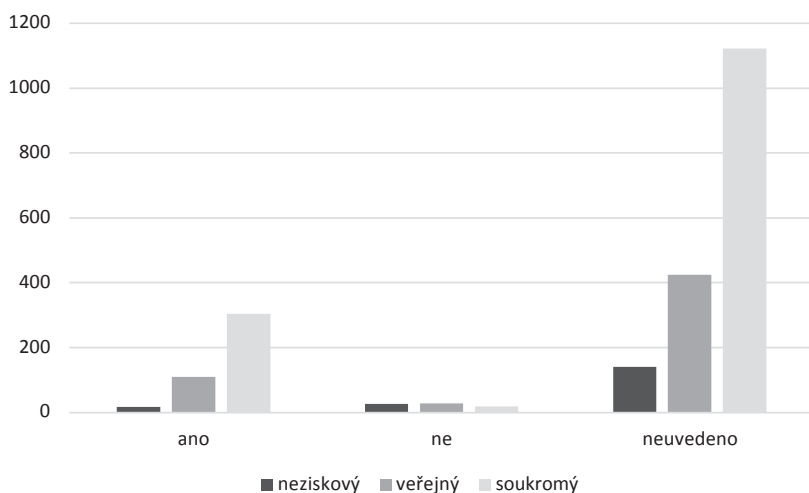
⁴ Konkrétní podmínky pro kvalifikování se soudním tlumočnickem lze najít v zákonu č. 354/2019 Sb., o soudních tlumočnicích a soudních překladatelích.

Sektor veřejný, soukromý a neziskový

Dvě třetiny všech zakázek získali studenti v soukromém sektoru, přibližně čtvrtinu v sektoru veřejném a pouze 8 % tlumočení pak proběhlo v neziskovém sektoru. Zde je ovšem nutné poznamenat, že ÚTRL svým studentům také nabízí praxi u neziskových organizací jako individuální předmět, k jehož splnění je nutné doložit 25 dnů praxe u neziskových a nevládních organizací a který nebyl v rámci tohoto výzkum zpracován, protože hrozilo zkreslení dat směrem k neziskovému sektoru. Nízký poměr těchto organizací v našich datech je tak zřejmě výsledkem toho, že si studenti tyto praxe raději „schovávají“ na druhý předmět.

Finanční ohodnocení

U studentů převládá neochota sdělovat, zda byla jejich praxe finančně ohodnocena, či nikoli. Zpravidla se o odměně zmiňují pouze v případech, kdy byly s jejím vyplácením nějaké potíže, na které chtějí upozornit. Většina dat týkajících se finančního ohodnocení tak pochází převážně z přiložených faktur a pracovních smluv, které studenti občas odevzdávají místo potvrzení o praxi.

Graf 4: Finanční ohodnocení v sektorech

Tlumočená témata

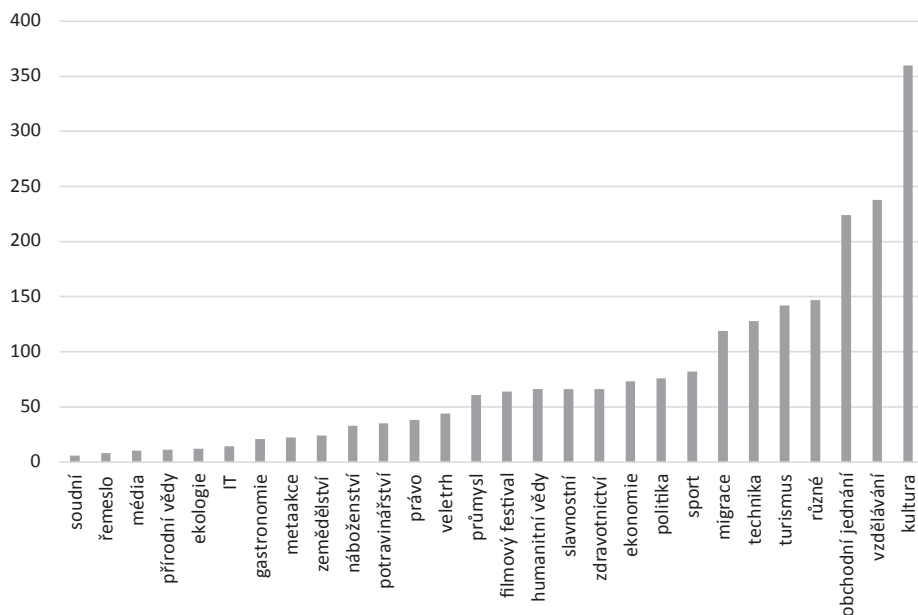
Jednotlivé praxe jsme rozřadili celkem do 28 tematických kategorií. Některá témata jsou nadefinovaná širěji, pokud je jejich výskyt méně častý nebo pokud není třeba je pro účely výzkumu specifikovat. Samostatné kategorie byly také přiřazeny k těm tématům, která vypovídají o dobových a tlumočnických trendech. Z tohoto důvodu jsme vytvořili

zvláštní kategorii pro slavnostní tlumočení, obchodní jednání a filmové festivaly, které představují samostatné fenomény. Dobové trendy pak jednoznačně ilustrují kategorie náboženství a migrace. Tlumočení náboženských přednášek, workshopů a bohoslužeb vzkvétalo zejména v 90. letech, kdy se církve mohly po desetiletích represí a útlaku konečně naplno rozvíjet a organizovat tematická setkání. Studenti, kteří tlumočili náboženské akce, měli ve zvyku ve zprávě uvádět, že jsou sami členy téže nebo jiné církve, a proto jim bylo téma velice blízké. Migrace se jako téma tlumočení naopak častěji vyskytovala až v druhé polovině zkoumaných vzorků, tedy od roku 2004 dále, což časově odpovídá vstupu ČR do EU, který způsobil zvýšenou migraci obyvatelstva (Evropská komise 2006).

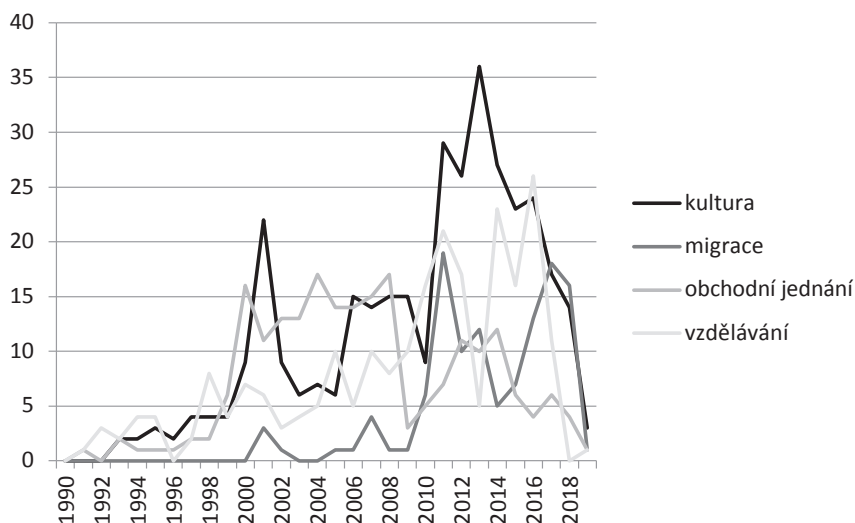
Metaakce

V rámci těchto akcí studenti tlumočí, ale tlumočení má didaktický, nikoli komunikační účel. Do této kategorie spadají například prezentace v rámci Jeronýmových dnů, Univerzity třetího věku, ukázky tlumočení pro střední a základní školy, účast na experimentech pro tlumočnické diplomové práce apod. Tyto parametry také dále splňuje jarní škola tlumočení organizovaná členy EMCI Konsorcia a dále například letní škola tlumočení na univerzitě v Gernersheimu.

Mezi nejčastěji se vyskytující témata patří kultura (360), migrace (119), obchodní jednání (224) a vzdělávání (238). V čase můžeme u výskytu všech témat pozorovat stoupavou tendenci, pouze s výjimkou obchodních jednání, kterých naopak po roce 2008

Graf 5: Téma

Graf 6: Výskyt jednotlivých jazyků v letech 1990–2018

výrazně ubylo. To zřejmě způsobilo větší množství anglicky mluvících osob v české populaci, které jsou dnes již schopné vést jednání v tomto jazyce samy.

U některých témat lze v průběhu času pozorovat zajímavé odchylky od průměru. Je tomu tak například v případě politiky, která se po roce 2004 mezi praxemi vyskytovala až třikrát častěji než v jiných obdobích. Možným vysvětlením této odchylky je vstup ČR do EU, spojený se zvýšeným počtem politických schůzí. K menším výkyvům pak došlo po roce 1990, což se časově shoduje s rozvojem české politické scény po sametové revoluci.

Studentské komentáře

Volný formát umožňuje studentům svobodně komentovat ty stránky praxe, které je něčím zaujaly, a ne se jen držet rigidního seznamu kategorizovaných informací.

Dobové trendy

Otevření hranic po roce 1989 přivedlo do Česka zahraniční firmy a investory, kteří často potřebovali asistenci tlumočnicků; ti ale ze stran cizinců místy naráželi například na neznalost sociokulturní situace v Československu a jeho následujících státních útvech. Dle slov jednoho ze studentů „cizinci často přijížděli s představou o rozvojové zemi“. Tlumočení ruštiny bývalo také ovlivněno faktem, že většina Čechů uměla rusky, ale naopak to neplatilo. Jeden ze studentů uvedl, že se „často tlumočilo jen napůl, česká strana rozuměla rusky, dále se mimo běžné téma hodně řešila politická situace v Rusku“. Víceero studentů také ve svých zprávách upozorňuje na to, kolik tlumočnických příležitostí se jim s pádem železné opony otevřelo v pohraničí.

Sexuální obtěžování

O něco smutnějším trendem této doby je sexuální obtěžování v různých formách. Explicitně ho zmiňují pouze jednotky studentek (*sic!*), i to je ovšem vypovídající. Studenti obvykle takto specifické a téměř osobní informace ve zprávách neuvádějí, a je tedy možné, že v daných případech bylo obtěžování natolik markantní, že studentky cítily potřebu ho ve zprávě o praxi zmínit. Studentky se o obtěžování ve zprávách vyjadřovaly velmi opatrně a eufemisticky. Jedna ze studentek upozorňuje na to, že „někteří obchodníci mají sklon pojmy tlumočnice a gejša zaměňovat“. V další ze zpráv studentka komentuje vystupování jednoho ze svých klientů následovně: „I když byl řečník velmi příjemný pán, velmi rád se ke mně neustále přibližoval, což ve mně vyvolávalo rozpaky.“ Jiná studentka si ve zprávě všimá i nevhodného chování jednoho z řečníků vůči svým posluchačům: „K zajímavé situaci došlo se třetím řečníkem, který uváděl koncert konzervatoristek a studentů akademie. V češtině prohodil několik vtipů na adresu konzervatoristek, které nebyly na místě vzhledem k jejich věku, typu akce ani celkové náladě. Vtip jsem ‚neutralizovala‘ na co nejméně trapnou míru. Tím, že vše bylo tlumočeno konsekutivně, se však řečník stačil ztrapnit sám před českými posluchači.“

Tlumočnická neutralita

Častým tématem byla také problematika neutrality tlumočnicka. Studenti opakovaně zmiňovali, že jejich nestrannost byla zkoušena buď klienty, nebo vlastními morálními zásadami. Dle studentů klienti „(při bilaterálním tlumočení) často nestáli o nestranného tlumočnicka, ale někoho, kdo bude hájit zájmy jejich strany“ a dále také čekali, „že budou zastupovat jejich zájmy, seženou jim lukrativní smlouvy“. V některých případech klienti spoléhali na prvky, které je s tlumočnickem spojovaly: „Klienti měli pocit, že jsem vzhledem k národnosti na jejich straně.“ Jedna studentka narušení neutrality obhajuje zvýšením efektivity komunikace: „Ačkoli jsem působila na straně instituce (byla jsem tou dobou stážistkou na úřadu), snažila jsem se pomáhat především klientům a působit jako můstek mezi nimi a institucí. Na tlumočení se to projevovalo především tak, že jsem netlumočila pouze jednotlivé výměny, ale na základě předchozích zkušeností a nastudovaných poznatků jsem se aktivně doptávala jedné i druhé strany, abych proces urychlila.“ Nebylo ale ani výjimkou, že student porušil tlumočnickou neutralitu z etických důvodů. Jedna ze studentek dokonce odstoupila od smlouvy, protože „odmítla (jsem) přetlumočit pro francouzskou stranu lživou a pro uzavření dohody zásadní informaci“. Další student také vystoupil z neutrální role, když si všimnul, že se jeho klient chová nečestně, a upozornil na to druhou stranu, čímž se dostal s klientem do konfliktu, k čemuž prohlásil, že si dá na neutralitu příště větší pozor. Jiným studentům se naopak podařilo zůstat neutrální, ale nakonec svého rozhodnutí litovali: „Měl jsem problém etický, pomohl jsem sice (automobilové firmě, pozn. aut.) ušetřit, ale de facto jsem nepřímo přispěl k propuštění několika jejich zaměstnanců.“

Spolupráce s kolegy

V některých případech byla kamenem úrazu spolupráce s kolegu. Když studenti spolupracovali s kolegu, kterého znali, tedy nejčastěji spolužákem, potíže se zpravidla nevyskytovaly. Jedna ze studentek si stěžovala na kolegu překladatele, který – zřejmě nezvyklý na simultánní tlumočení – jí v kabině šeptem napovídal lepší slovíčka. Další ze studentek také ztížila práci kolegyně překladatelka knihy, o níž se hovořilo, která „z publika tlumočníci opravovala při autorském čtení“. Jiná studentka spolupracovala s kolegu, který tlumočil poprvé: „Bohužel až příliš pozdě jsem se dozvěděla, že (kolega) není profesionální tlumočník, nýbrž syn ředitele (sportovní organizace, pozn. aut.), a tedy i zadavatele. Syn žil půl roku ve Španělsku, a navíc hraje softball, jeho znalosti jsou prý tedy dostatečné, aby mohl tlumočit. Poznání jsme došli jak já, tak syn.“ V jedné ze zpráv jiná studentka vysvětluje, že její kolegyni v kabině byla „studentka pedagogiky (...) která se chtěla naučit tlumočit“. V jednom ze vzorků studenti zmiňovali řečníka, který během svého projevu tlumočnickům radil slovíčka, a pokud je v tlumočení nezaslechl, cítil potřebu je po přetlumočení dodat. Práci dokázali tlumočnickům ztížit ale i ti řečníci, kteří do tlumočení zasahovali vlastními komentáři, jako jeden významný český ekonom, který se po obtížném úseku obrátil na tlumočnický se slovy: „Tak, a to jsem zvědavý, jak tohle přeložíte!“ Problematičtí byli i kolegové z oboru, často proto, že přesahovali své kompetence nebo nevhodně vystupovali ze své role. Jedna ze studentek si stěžovala na kolegyni, která v průběhu zakázky neprofesionálním přístupem snižovala její věrohodnost: „Mou práci ještě výrazně ztěžovala druhá přítomná tlumočnice, která bedlivě sledovala každé mé slovo a vytrvale opravovala sebemenší chybičky, přehleknutí, většinou ještě dřív, než jsem se stihla opravit sama.“ Místy ovšem setkání s kolegu z oboru vedlo i ke komickým situacím, jak popisuje studentka v následujícím vzorku: „... perličkou je, že v publiku seděla také (mediálně známá tlumočnice, pozn. aut.), která solidárně položila otázku v angličtině a sama se přeložila, abych – jak řekla – měla možnost si trochu odpočinout.“

Interakce s řečníky

Tlumočení občas narušovali sami řečníci nebo posluchači, kteří měli potřebu tlumočnicka opravovat či doplňovat. Během tlumočení prohlídky Prahou se v jednom případě tlumočnice zastal i sám průvodce: „Poměrně nepříjemná situace nastala, když se jeden z účastníků skupiny rozhodl anglicky hovořícím cizincům dodatečně tlumočit informace, které jsem se z hlediska jejich redundance nebo nulové informační hodnoty pro cizince vědomě rozhodla kondenzovat nebo zcela vynechat. Průvodce zareagoval tak, že dotyčnému nabídl, aby na chvíli roli tlumočnicka převzal a já si mohla odpočinout. Po zhruba deseti minutách mi byla role tlumočnicka předána s pokorou zpět a k žádnému dalšímu doplňujícímu tlumočení již nedošlo.“ Dalšího studenta pak opravoval přímo řečník: „Několikrát došlo k tomu, že mě mluvčí opravovala, třebaže jsem vše přetlumočil správně, pouze jsem nepoužil některé ze slov, které náhodou zrovna znala a chtěla slyšet. Když se situace opakovala po několikáté, byl jsem nucen zúčastněným vysvětlit, co je podstatou tlumočení a co je tedy mým úkolem.“

Komunitní tlumočení

Studenti také často dlouze komentovali komunitní tlumočení, nejčastěji pro jeho sociální specifika a zvýšené požadavky na mezikulturní porozumění. Často se zmiňovali o tom, jak těžké je zůstat v některých situacích neutrální nebo jak náročné je zprostředkovat komunikaci mezi osobami, které si již před začátkem konverzace nejsou ochotné porozumět. Na jednu ze studentek během pohovoru na odboru pro azylovou a migrační politiku například klientky vyvíjely značný tlak, jako by právě na ní záleželo, zda budou moci zůstat v České republice, protože zcela nepochopily roli tlumočnice. S nepochopením své role se setkala i další tlumočnice, která musela částečně vystoupit ze své role a do cizího jazyka tlumočit ve třetí osobě jednotného čísla, protože klienti nechápali, že v první osobě nemluví sama za sebe. Další student se ocitl v situaci, kdy tlumočil rozhovor mezi pacientkou a zubařem, kteří na sebe křičeli a obviňovali se ze lži, jiný si stěžoval na zjevnou vzájemnou antipatii klienta a zaměstnankyně úřadu práce. V jedné z dalších zpráv pak studentka popsala rasistické chování ve škole, kde pro klientku tlumočila: *„... ředitelka školy se nejdříve nelibě vyjadřovala ke vzniklé situaci a atmosféru ještě přihrotily zástupkyně ředitele a asistentka, které vyjádření pochybovačně a s rasovým podtextem komentovaly. (...) V jednu chvíli jsem také kriticky reagovala (sama za sebe) na rasistickou poznámku sekretářky školy. Udělala jsem to zdvořile a asertivně, ale i přesto do dneška přemýšlím, že to zřejmě nebyl dobrý a profesionální postup. (...) Předsevzala jsem si, že příště musím zachovat větší neutralitu.“*

Organizace akcí a finanční ohodnocení

Nejčastěji ovšem studenti naráželi na problémy s organizací, defektním originálem a neochotou za vykonanou službu zaplatit. Hned několik studentů si stěžovalo na stav a umístění kabin, které se nacházely vedle neustále otevřených dveří do sálu, nebyl z nich výhled na řečníka či se v nich kvůli nedostatku místa nacházelo hned několik cílových jazyků. Jindy studentům zadavatel slíbil sehnat kolegu do kabiny, ale slib nesplnil a student musel nakonec tlumočit sám 90 minut simultánně. Již výše jsme uvedli, že se studenti jen zřídka vyjadřovali k finančnímu ohodnocení praxí; v případech, kdy byla situace ohledně platby obzvláště složitá, ovšem někteří studenti své potíže popsali. Ze zpráv se tak lze například dozvědět, že klienti v jednom případě požadovali po studentce, aby zfalšovala počet odtlumočených hodin pro agenturu, což odmítla udělat, jiné studentce, která musela za klientem cestovat do jiného města a strávit tam několik dní, odmítl zadavatel proplatit ubytování. Potíže s platbami se ovšem nevyskytovaly pouze v soukromém sektoru. Jedna ze studentek tlumočila pro policii v zemi, kde byla na studijním pobytu, ale uvedla, že se příště již podobné situaci vyhne: *„... jednak vzhledem k vysoce nekorektnímu chování ze strany policie, která s námi sice podepsala smlouvu finančně zajímavou, ale při vyžadování daného obnosu z mé strany se její pracovníci uchýlovali k metodám přinejmenším zvláštním ve snaze mě od výplaty odradit... Byl to pro mě velký přínos, ač jsem byla zpočátku do jisté míry šokovaná prostředím, ve kterém jsem si připadala spíše jako případný zadržený než tlumočnick.“*

Problematické zakázky

Studenti během svých praxí naráželi na celou řadu složitých témat. Jedna ze studentek popisovala náročnost tlumočení pro klientku, která byla obětí domácího násilí, další zase v rámci doprovodného tlumočení musela odmítnout pomoci klientovi zakoupit ilegální návykové látky. Jindy studentka zadavatelskou společnost vyhodnotila po zkušenostech s ní jako náboženskou sektu.

Pozitivní zážitky

Ač měli studenti spíše tendenci detailněji popisovat zážitky negativní než ty pozitivní, našli si ve svých zprávách i místo na pochvalu. Obvykle si chválili komunikaci se zadavateli, dostupnost materiálů či organizaci akce. Několik studentů se také vyjadřovalo velmi pozitivně o spolupráci s některými zaměstnanci neziskových organizací či s úředníky státní správy. Opakovaných pochval se dostávalo organizátorům *Model European Union in Strasbourg*, o nichž se kladně zmiňovali všichni zúčastnění studenti.

Závěr

Potvrdilo se tak, že historické, kulturní a společenské jevy korelují s vývojem studentských praxí. Prokázalo se také, že složení těchto praxí ovlivňovaly velké politické změny, jakými byla sametová revoluce či vstup ČR do EU a NATO, stejně jako uprchlická krize. Bylo také zjištěno, které typy tlumočení se v praxích vyskytují nejčastěji, která témata převažují a jaká bývá skladba praxí jednotlivého studenta. Při statistickém zpracování velkého množství dat často dochází k tomu, že se ztrácí jednotlivec a s ním i přínosná data, protože je není možné zařadit do širších kategorií. Proto se jedna část tohoto článku věnuje i osobním studentským komentářům, které sice není možné dokonale kategorizovat, ale jejich výpovědní hodnota není o nic menší.

Ukazuje se, že tlumočnické praxe představují pro studenty nenahraditelný přínos a jedinečnou vzdělávací zkušenost. Doufáme proto, že tato praxe může představovat odrazový můstek pro další výzkum v oblasti praktické přípravy studentů tlumočnickví, který je i přes svůj význam v současnosti z hlediska teoretické literatury a empirického výzkumu značně zanedbaný.

BIBLIOGRAFIE

- Déjan Le Féal, Karla (1990) 'Some thoughts on the evaluation of simultaneous interpretation', in David Bowen, Margareta Bowen (eds.), *Interpreting: Yesterday, Today, and Tomorrow*, Washington D. C.: John Benjamins, 154–160.
- Gile, Daniel (2009) *Basic concepts and models for interpreter and translator training*, Rev. ed., Amsterdam: John Benjamins. Benjamins translation library.
- European Commission (2006) 'Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Report on the

- Functioning of the Transitional Arrangements set out in the 2003 Accession Treaty', *EUR-Lex* [online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52006DC0048> (access 23. 11. 2020).
- Kurz, Ingrid (2012), Danica Seleskovitch Prize 2012, *Discours prononcé par Ingrid Kurz, lauréate du Prix Danica Seleskovitch 2012, à l'occasion de la remise du prix le 20 Mars 2012*, Paris (ESIT): http://prix-danica-seleskovitch.org/Discours_Kurz_10mars12.pdf (access 16. 10. 2020).
- Mitrová, Jana (2010) *Odborné praxe vysokoškolských studentů společenskovedných oborů v veřejném a neziskovém sektoru* [diplomová práce], vedoucí práce Aleš Vlk: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/89167>, (access: 27. 9. 2020).
- Moser-Mercer, Barbara (1996) 'Quality in interpreting: some methodological issues', *The Interpreters' Newsletter* 7: 43–55.
- Moser-Mercer, Barbara (2005) 'The teaching of Simultaneous Interpretation: The first 60 years (1926-1989)', *Forum* 3(1): 205–225.
- Novotná, Eva (2013) *Uplatnění absolventů oboru překladatelství a tlumočnictví v praxi*, Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Varia.
- Trusová, Veronika (2021) *Analýza odborných tlumočnických praxí studentů magisterského oboru tlumočnictví na Ústavu translatologie FF UK* [diplomová práce], Praha: Univerzita Karlova.

RESUMÉ

Les stages pratiques des étudiants sont une nécessité dans la majorité de domaines académiques, et c'est aussi le cas de l'interprétation. Toutefois, il existe très peu de travaux théoriques et de recherches sur ce sujet.

L'objectif de la présente analyse est de classer les différentes catégories des stages des étudiants en interprétation à l'Institut de traductologie de la Faculté des lettres de l'Université Charles et de déterminer l'impact des événements historiques, politiques et sociaux sur le caractère et le déroulement de ces stages. Dans le cadre de notre recherche 2 190 rapports de stage de 618 étudiants en interprétation entre les années 1990 et 2018 ont été analysés. La recherche se concentre sur l'analyse statistique des stages des étudiants en interprétation de l'Institut et sur les commentaires personnels des étudiants qui permettent de mieux comprendre leurs opinions sur les stages et leur expérience, ainsi que certaines tendances dans la réalisation de ces stages.

Mgr. Veronika Trusová

*Ústav translatologie, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha
veronika.s.trusova@gmail.com*